

Państwowy Teatr Żydowski
im. E. R. KAMIŃSKIEJ
Dyrektor i Kier. art. IDA KAMIŃSKA

BERTOLTA BRECHTA

**MATKA
C O U R A G E
I JEJ DZIECI**

Kronika wojny trzydziestoletniej
w II częściach
(11 obrazach)

Przekład i Inscenizacja:
IDA KAMIŃSKA

♦♦

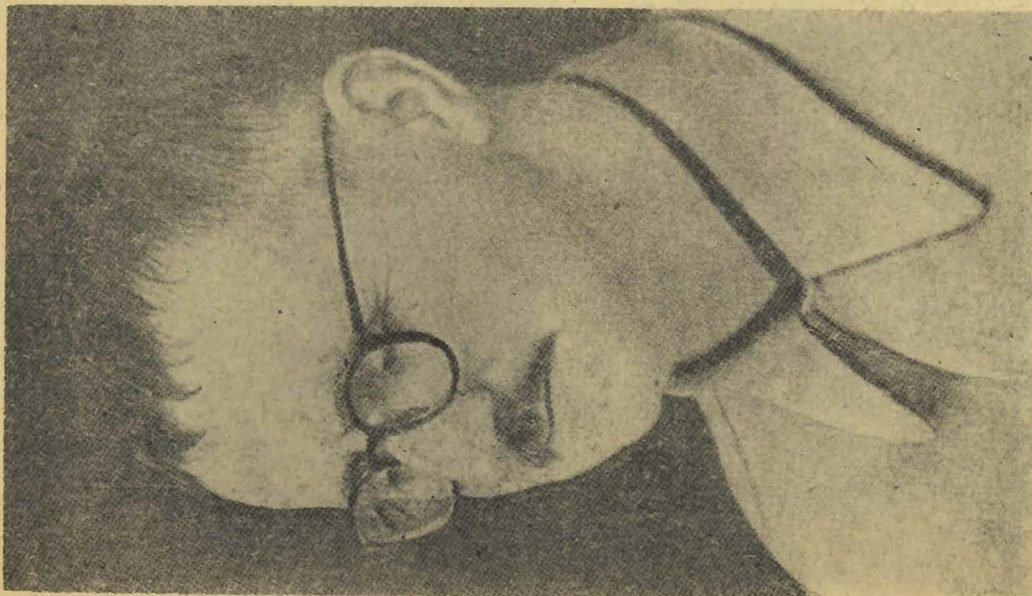
Muzyka:
PAUL DESSAU

♦♦

Scenografia:
ZENOBIUSZ STRZELECKI

PROGRAM

PREMIERA WARSZAWA 11 Lipiec 1957 r.

BERTOLT BRECHT
1898 — 1956

RODZINA COURAGE
RUTH KAMIŃSKA (Katrin)
IDA KAMIŃSKA (Matka Courage)
J. BERGER (Szwajcerkez)
K. LATOWICZ (Eilif)

IDA KAMIŃSKA (Matka Courage)
CHEWEL BUZGAN (kucharz)

BERTOLT BRECHT

Są nazwiska ludzi, które zyskały sobie wszechstronną popularność. Do takich należy nazwisko Bertolda Brechta. Dzięki jego wszechstronnej działalności twórczej znają go dziś i cenią na całym świecie, jako jednego z najwybitniejszych twórców literatury i teatru. O ile w literaturze zajmuje jedno z najpocześniejszych miejsc, o tyle w teatrze wymienia się Brechta obok Stanisławskiego, Maksa Reinharda i Mejerholda.

Jeśli śledziłoby się bibliograficzne dane o pisarzu dramaturgu, wedle ilości publikacji o nim, wedle żarliwości tonu dyskusji o jego twórczości, Bertolt Brecht zająłby wśród współczesnych pierwsze miejsce. I to nie tylko w Polsce ale w całym kulturalnym świecie.

Odsyłając interesujących się twórczością Brechta do licznie ostatnio drukowanych publikacji, wśród których poważne miejsce zajmuje wstęp do wydanych „Trzech Dramatów“ pióra J. A. Szczepańskiego, ograniczymy się w tym programie tylko do kilku danych biograficznych o wielkim pisarzu, o szlachetnym człowieku, o jednym z najciekawszych ludzi teatru.

Bertolt Brecht urodził się 10 lutego 1898 w Ausburgu, umarł 14 sierpnia 1956 w Berlinie.

Brecht studiował w Monachium i w Berlinie nauki przyrodnicze i medycynę. Już w czasie pierwszej wojny światowej rozpoczyna Brecht działalność pisarską, drukując początkowo wiersze, opowiadania i artykuły krytyczne w „Augsburger Volkswille“, organie Niezależnej Partii Socjaldemokratycznej Niemiec. W następnych latach Brecht porzucił w ogóle studia uniwersyteckie, poświęcając się twórczości pisarskiej, w szczególności dramatycznej oraz reżyserii. Pierwsze swe kroki w teatrze stawia w Monachijskim teatrze „Kammerspiele“.

Zaproszony przez Maksa Reinharda do Berlina pracował tam do roku 1933. — Pierwszą sztuką Brechta, która miała poważ-

ny sukces były „Werble Nocą“ (Monachium 1922). Uzyskała ona nagrodę im. Kleista i przeszła do 1933 r. prawie przez wszystkie sceny niemieckie.

Ukazują się w tym czasie sztuki „W gęstwinie miast“, „Życie Edwarda II, króla angielskiego“, „Człowiek jest człowiekiem“, „Legenda o martwym żołnierzu“, „Opera za trzy grosze“ wystawiona po raz pierwszy w teatrze „Am Schiffbaueraamm“ w r. 1928 (następnie sfilmowana) przeszła triumfalnie przez wiele scen światowych.

W roku 1933 Brecht jest zmuszony opuścić Berlin i przez szereg lat mieszka zagranicą. Do Berlina powrócił dopiero w roku 1948, a już w r. 1949 zorganizował, słynny dziś teatr Berliner Ensemble.

Pierwszą premierą tego teatru w gmachu „Am Schiffbauerdamm“ była, napisana przez Brechta jeszcze w r. 1938, sztuka „Matka Courage“.

Teatr Berliner Ensemble, kierowany dziś przez słynną artystkę, żonę Bertolta Brechta, Helenę Weigel gra przeważnie sztuki Brechta, wśród których obok znanej w całym świecie „Matki Courage“ zdobyły sobie rozgłos „Trąby i werble“, „Pan Puntilla i jego sługa“, „Kaukaskie koło kredowe“, a ostatnio, wystawiona już po śmierci autora, „Życie Galileusta“. Obecnie zespół „Berliner Ensemble“ przygotowuje sztukę „Dobry człowiek z Seczuanu“.

Wymienione sztuki nie wyczerpują wielkiej twórczości Brechta, są tylko wyliczeniem pewnych reprezentatywnych dzieł autora.

Brecht opublikował również szereg prac z dziedziny teorii i praktyki teatru jak np. „Praca w teatrze“, „Małe organun teatralne“, „Dialektyka w teatrze“ i inne.

Premierą „Matki Courage i jej dzieci“ Państwowy Teatr Żydowski im. E. R. Kamińskiej składa również hołd wielkiemu pisarzowi, który przez całe swe życie walczył o prawo do szczęścia i szacunku każdego człowieka wszystkich narodów.

STRESZCZENIE

Wiek siedemnasty. Niemcy ówczesne są konglomeratem świeckich i duchownych państw, różnych ksiąząt i miast na prawach samodzielnych państw. Wszystkie one są zjednoczone w imperium — pod berłem Habsburgów. Jest to „święte rzymskie imperium narodu niemieckiego“, w skład którego wchodziły części dzisiejszej Francji, Włoch, Polski, Jugosławii, Czechosłowacji i cała Belgia. Wojna trzydziestoletnia (okres akcji sztuki) była wojną religijną prowadzoną przez protestanckich ksiąząt północnych i środkowych Niemiec przeciwko katolickiej części Niemiec, na których czele stał habsburski cesarz. Król szwedzki Gustaw Adolf stanął po stronie protestantów, Francja zaś interweniowała na korzyść katolików.

Wojna trzydziestoletnia (1618 — 1648) była katastrofą narodową Niemiec.

Więcej jak połowa ludności ówczesnych Niemiec zginęła w tej wojnie.

SCENA I Szwecja 1624 r.

Na drodze feldfebel i żołnierz werbunkowy czatują na zdobywcę.

Dyskutując o wojnie i pokoju, uważają, że pokój rozluźnia życie, wojna zaś wprowadza należyty porządek w stosunki ludzkie. Nadjeżdżają swym wozem Matka Courage z dwoma synami i córką niemową.

Wojskowi zatrzymują wóz, żądając wylegitymowania się. Okazuje się, że nie tak łatwo jest zorientować się w stosunkach rodzinnych rodziny Courage i w przynależności narodowej jej dzieci.

OSOBY:

(według kolejności pojawiania się na scenie)

Feldfebel	ARNOLD PALUSZAK
Werbownik	MICHAŁ SZWEJLICH
Matka Courage	IDA KAMIŃSKA
Eilif	KAROL LATOWICZ
Szwajcerkez } jej dzieci	JULIUSZ BERGER
Katrin	RUTH KAMIŃSKA
Kucharz	CHEWEJ. BUZGAN
Dowódca	RUBIN OGUZ
Kapelan	MARIAN MELMAN
Zbrojmistrz	HERMAN LERCHER
Ivette	JULIA FLAUM
Żołnierz	ABRAM ROZENBAUM
Żołnierz z przewiazanym okiem	JÓZEF RETIK
Wachmistrz, wywiadowca	MOJŻESZ LANCMAN
Pułkownik	MICHAŁ SZWEJLICH
Pisarz	ARNOLD PALUSZAK
Starszy żołnierz	HERMAN LERCHER
Młodszy żołnierz	ANDRZEJ LUBIENIECKI
Pijany żołnierz	INO TOPER
Młody rzemieślnik	INO TOPER
Jego matka	ESTERA KOWALSKA
Eskortujący żołnierz	MIECZYŚLAW BRAMSKI
Chorąży	ABRAM ROZENBAUM
I Żołnierz	RUBIN OGUZ
II Żołnierz	PEJSACH PODRABINEK
Chłop	IZRAEL BIAŁKOWICZ
Chłopka	SARA ROTBAUM
Ich syn	JÓZEF RETIK

Przerwa po obrazie 3-cim

Inspicjent: P. Podrabinek, Kierownik Techniczny: J. Pasmanik,
 Oświetlenie: A. Czarka, Brygadierzy: A. Bram, I. Hochman
 Administrator: Eug. Blumenfeld

פערזאנען:

(לויט דער ריי פון דערשויגען אויף דער בינע)

ארנאלד פאלושעק	פאלדוועבל
מיכאל שווייליך	ווערבירער
אידיא קאמינסקא	מוטער קוראזש
קארל לאטאוויטש	איליף
יוליוס בערגער	שוויצערקעז
רות קאמינסקא	קאמרין
חבל בוזגאן	קוכער
ראובן אגוז	קאמענדאנט
מאיר מעלמאן	פעלדפרעדיקער
הערמאן לערבער	וואָפּמייסטער
יוליא פלאום	איוועט
אברהם ראָזענבערג	א סאַלדאַט
יוסף רעטיק	איינער מיט א פארבונדענעם אויג
מושה לאַנצמאַן	פעלדוועבל, אן אויסשפירער
מיכאל שווייליך	אַבערסט
ארנאלד פאלושעק	מיליטערישער שרייבער
הערמאן לערבער	עלמערער סאַלדאַט
אהרן לובינעביעצקי	יונגערער סאַלדאַט
אינא טאָפער	שכורער סאַלדאַט
אינא טאָפער	יונגער בעל מלאכה
אסתר קאוואלסקא	זיין מוטער
מענדל בראַמסקי	סאַלדאַט
אברהם ראָזענבוים	פענדיך
ראובן אגוז	1. סאַלדאַט אויסשפירער
פסח פאָדראַבינעק	2. סאַלדאַט אויסשפירער
ישראל ביאלקאוויטש	א פויער
שרה ראָטבוים	זיין ווייב
יוסף רעטיק	זייער זון

אינספּיציענט: פ. פאָדראַבינעק, טעכנישער לייטער: י. פאַסמאַניק
 באַלייכטונג: א. ששאַרקאָ; ברייגאָדירן: מ. בראַם און י. האַכמאַן
 אַדמיניסטראַטאָר: ע. מלומענפֿעלד

Werbunkowy feldfelbel interesuje się przede wszystkim synami Courage, która chcąc odwrócić uwagę wojskowych od jej synów, przepowiada feldfelblowi śmierć. Proponuje wszystkim ciągnąć losy. Kto wyciągnie kartkę z czarnym krzyżem, temu pisana niedaleka śmierć. Ma to być przestroga dla tych, którzy wiążą swój los z wojną. Feldfelbel i dzieci Courage wyciągają czarne krzyżyki.

Feldfelbel odwraca uwagę matki, targując się o sprzączkę do pasa, a w tym czasie drugi wojskowy zwerbował syna Courage Eilifa. Odjeżdżającej w rozpacz matce feldfelbel rzuca słowa:

*Kto mieć chce z wojny grosik
Musí jej też dać cosik.*

SCENA II.

Polska (Pomorze) 1625 — 1626

Courage sprzedaje kucharzowi szwedzkiego dowódcy kapłona.

Dowódca chwali Eilifa, któremu udało się oszukać chłopów i zabrać od nich bydło dla wojska. Courage i kucharz słyszą tę rozmowę. Courage uważa, że nie jest wybitnym wodzem, kto od swoich żołnierzy wymaga niezwykłego męstwa zamiast popolitego. Eilif śpiewa dowódcy pieśń o żołnierzu i jego żonie. W piosence tej żołnierz nie poddaje się żonie, która chce męża odciągnąć od udziału w wojnie. Courage, usłyszawszy tę pieśń, kończy jej ostatnią zwrotkę, w której mowa o żalonym końcu żołnierza. Eilif wita się z matką, która wymierza mu policzek, strofując go za zbytnią odwagę, przez co może stracić życie.

SCENA III.

Polska — 1629

Courage kupuje za bezcen u zbrojmistrza woreczek z kulami. Drugi jej syn Szwajcerkez jest teraz skarbnikiem finlandzkiego pułku. Matka nakazuje mu nosić ciepłe kalesony i być uczciwym kasjerem.

Pułkowa dziewczka Ivette — skarży się, że z powodu plotek mężczyźni jej unikają. Opowiada o swym pierwszym kochanku, który był kucharzem. Nazywano go Piotrem Fajeczka, bo nigdy nie wypuszczał fajki z ust.

Śpiewa pieśń o fraternizacji.

Do Courage przybywają kucharz i kapelan. Mówią o wojnie, którą kapelan uważa nie za zwykłą sobie wojnę, ale za wojnę o wiarę. Courage częstuje swych gości wódką i powiada, że gdyby Polacy nie mieszały się do swoich spraw, król szwedzki nie interweniowałby.

Kucharz ironizuje, że to za koszta tej wojny płacą zwykli ludzie, z których ściągają podatki, ale Bóg jest po stronie szwedzkiego króla, broniącego wiary. Courage wtrąca, że i król walczy w tej wojnie o dobra ziemskie.

Spór ten przerywa napad wojska katolickiego. Kapelan prosi Courage o jakieś cywilne ubranie, aby nie narazić się nieprzyjacielowi. Ivette cieszy się z przybycia nowych żołnierzy. Courage maże twarz córki sadzą, aby ją ustrzec przed żołdakami. Szwajcerkez chowa kasę pułkową, by nie wpadła w ręce wroga. Pastor usuwa z widoku protestancką flagę.

Minęły trzy dni. Szwajcerkez zastanawia się, jak dostarczyć ukrytą kasę do oddziału, który się wycofał. Kapelan jest pełen trwogi przed katolikami, Courage opowiada, jak katolicy przyjęli ją na swoją markietankę. Dla kupca — powiada — cena utargu ważniejsza od wiary. Kapelan pomaga matce Courage w jej pracy. Przestrzega on Szwajcerkeza przed jednookim szpiclem katolickich wojsk, który jest na tropie skarbnika. Katrin widziała szpiclującego jednookiego i próbuje ostrzec swego brata, który postanawia ukryć szkatułkę na brzegu rzeki. Gdy matka powraca, Katrin stara się dać jej do zrozumienia, że Szwajcerkez zabrał kasę. Tymczasem szpicle schwytali Szwajcerkeza, który ukrył kasę. Przeprowadzają go do Courage. Ona udaje, że nie zna syna. Mimo to stara się przekonać Szwajcerkeza, aby wydał kasę dla uratowania swego życia.

W kilka godzin później Courage mówi kapelanowi, że można uratować Szwajcerkeza, jeśli się przekupi dwóch szpiclów. Gotowa już zastawić swój furgon Ivette, która zaprzyjaźniła się z pewnym starszym pułkownikiem i posiada teraz pieniądze. Courage ma nadzieję, że pokryje wkrótce tę pożyczkę z pieniędzy kasy pułkowej. Wróciwszy z rozmowy ze szpicłami, Ivette powiada matce Courage, że Szwajcerkez przyznał się, że kasę wrzucił do rzeki. Courage jest zrozpaczona. Aby wykupić syna wypadnie jej poświęcić furgon, jedyne źródło jej utrzymania. Stara się przez Ivettę coś utargować z żądanej sumy. Za długo się jednak targowała.

Przynoszą jej ciało syna dla rozpoznania. Aby uratować siebie i córkę Courage wyrzeka się syna.

SCENA IV.

Courage chce się poskarżyć katolickiemu rotmistrzowi z powodu przeprowadzonej u niej rewizji.

Jest przy tej okazji świadkiem, jak pewien żołnierz przychodzi ze skargą o bezprawne zabranie przez rozmistrza nagrody.

Grozi zabicim rotmistrza. W oczekiwaniu rotmistrza Courage śpiewa żołnierzom pieśń o „Wielkiej kapitulacji“. Treścią jej jest rozczarowanie prostych ludzi, którzy marzą o wielkiej przyszłości, a w końcu stają u rozbitego dzbana. Courage nie wierzy w wykonanie gróźb przez oszukanego żołnierza. I rzeczywiście, żołnierz się rozkleja, gdy ma stanąć przed rotmistrzem. Courage również woli nie skarżyć się.

SCENA V.

Pogrzeb katolickiego generała Tilly.

Courage przegląda swój kram.

Kapelan gra w kości z pisarzem. Courage filozofuje po swemu o generale, który przypadkowo dostał się w niebezpieczne miejsce i zginął. Wszystkie zamysły możnych świata — powiada Courage — cierpią krach z powodu maleńkich spraw prostaczków. Kapelan nawiązuje do tego tematu i zapewnia Courage, że wojna nie musi się kończyć. Zresztą i na wojnie prostaczkowie mogą zadowolić swe potrzeby. Mogą spać, pić a nawet się rozmnażać.

Słowa kapelana wywołują u Courage nadzieję na dalsze trwanie wojny. Wysłała więc Katrin do miasta, by zaopatrzyć się w nowy towar.

Kapelan drażni palenie przez Courage fajki kucharza. Jest zazdrosny. Stara się oczernić kucharza i zaleca się do Courage.

Tymczasem z miasta powraca Katrin, którą po drodze napadnięto i okaleczono. Courage żali się przed kapelanem, że teraz, po okaleczeniu córki trudno będzie ją wydać za męża. Jednocześnie pociesza Katrin tak bardzo kochającą dzieci, że w tych czasach jest „szczęściem być nieładną“.

Wystrzały z dział oznaczają pogrzeb wodza. Kapelan uważa to za historyczny moment, Courage zaś twierdzi, że historyczny ten moment jest z powodu nieszczęścia jej córki. Przeklina w rozpacz wojnę.

SCENA VI.

Rok 1632.

Courage jest u szczytu swej kariery kramarskiej. Wojnę ceni. Wojna ją żywi. Śpiewa trzecią zwrotkę pieśni.

SCENA VII.

Rok 1632. Alzacja

Młody rzemieślnik i matka jego pragną sprzedać Courage ostatnią poduszkę. Wtem rozlegają się dzwony, słychać głosy ludzi, którzy krzyczą, że ma nastąpić pokój. Umarł bowiem król Gustaw Adolf. Przybywa kucharz, który zbiegł ze szwedzkiego wojska. Przynosi wiadomość, że przybędzie również Eilif.

Kucharz i Courage dochodzą do wniosku, że właściwie pokój nie przynosi im nic dobrego. Kapelan któremu zarzucają, że on namówił Courage do zaopatrzenia się w zbędny obecnie towar, nazywa Courage „hieną czyhającą na łup“. Kapelan prosi kucharza, by nie stawał mu na drodze jego osobistych zamiarów.

W odwiedzinie do Courage przybywa Ivette, obecnie wdowa po pułkowniku Stahrenbergu. Poznaje ona w kucharzu swego Piotra — „Fajeczkę“. Ivette przestrzega Courage przed swoim byłym kochankiem. Courage postanawia skorzystać z rady kucharza i naprędce sprzedać przygotowany na czas wojny towar.

Tymczasem żołnierze wiedzą na stracenie Eilifa, który napadł na chłopów i odebrał im bydło. Czynił to samo w czasie wojny. Ale teraz nastał pokój i Eilifa czeka szubienica.

Courage wróciwszy z miasta przynosi radosną wieść. Wojna trwa nadal. Kucharz napomyka, że był tu Eilif. Matka ma nadzieję spotkać go na swym szlaku. Courage przyjmuje do spółki kucharza, któremu słowa Ivette nie zaszkodziły w oczach Courage.

SCENA VIII.

Saksonia. Rok 1634

Przed domem parafialnym wyludnionej wsi. Kucharz otrzymał list z Holandii o śmierci swej matki, która pozostawiła mu maleńką gospodę. Proponuje Courage udać się z nim do Holandii, gdzie razem prowadzić będą gospodę. Courage stęskniona za własnym dachem nad głową opowiada radośnie o tym Ka-

trin. Ale kucharz wyjaśnia Courage, że kaleka będzie dla nich tylko ciężarem. Nie godzi się zatem zabrać matki z córką — Chcąc wzbudzić litość u mieszkańców domu, Courage i kucharz śpiewają p'ieśń o „Królu Salomonie“. Chodzi im o łyżkę zupy, którą wyprosil, gdyż zapraszają się oboje do domu. Katrin, która słyszała poprzednią rozmowę z matką, postanowiła uciec. Courage zauważyła to. Postanowiła rozejść się z kucharzem i nikogo nie przyjmować więcej do spółki.

SCENA IX.

Courage i córka zaprzęły się do furgonu. Przejeżdżają przez zamieszkałe miejscowości. Dochodzi ich nocą śpiew o spokojnym ognisku domowym.

Ale Courage i Katrin nie przerywają swej wędrówki.

SCENA X.

Saksonia. Rok 1635

Niedaleko miasta Halle, do którego udała się matka Courage, pozostawiwszy córkę u chłopów okolicznej wsi.

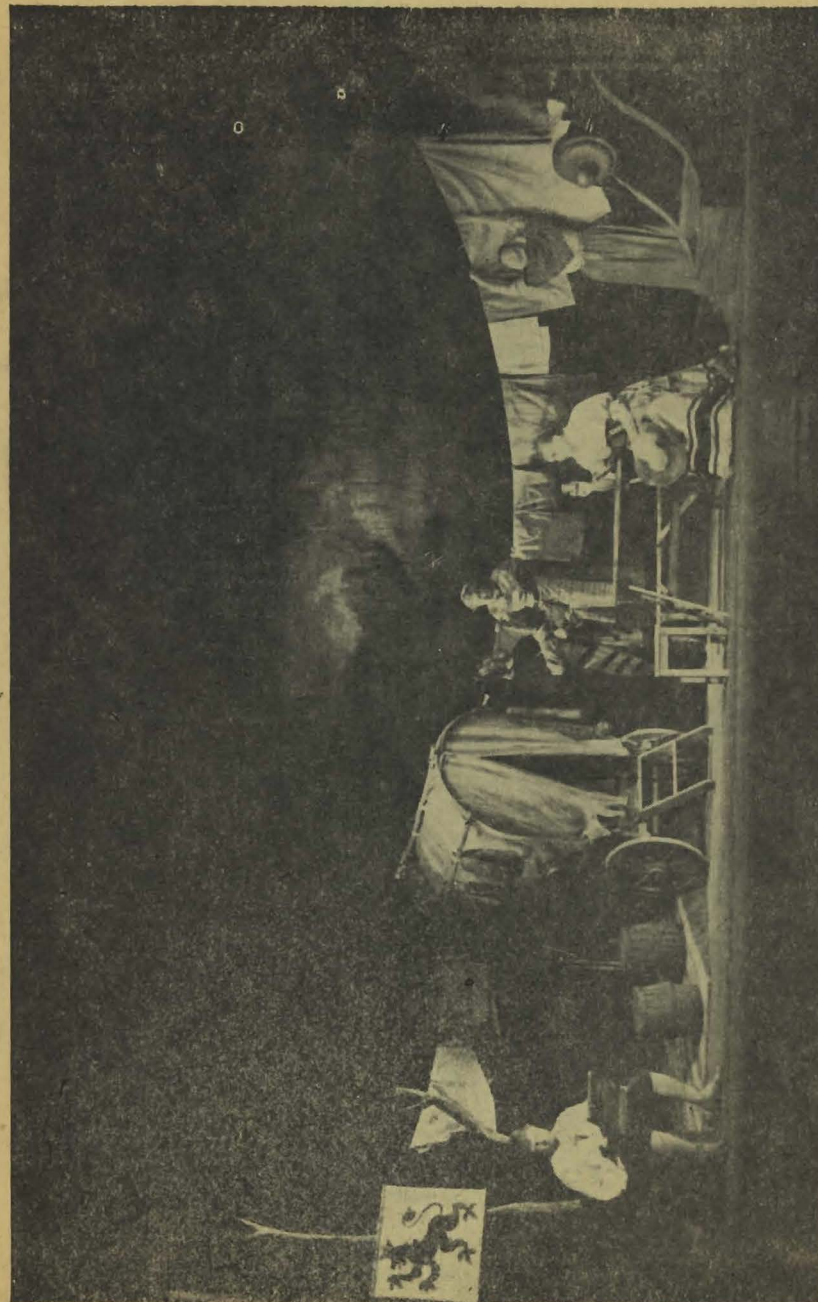
Wywiadowcy wojsk katolickich napadają na rodzinę chłopów, porywają syna aby wskazał wojsku drogę do miasta. Jeśli chłopci będą się upierali wybija im bydło. Chłopi ulegają terrorowi. Proszą jednak Boga, aby obudził strażę nie spodziewających się niebezpieczeństwa mieszkańców miasta. Katrin słyszy modlitwę ludzi błagających o zmiłowanie nad niewinnymi dziećmi w mieście. Chcąc obudzić miasto, dostaje się na dach domu i uderzeniami w bęben budzi strażę.

Cesarscy żołnierze perswazją i groźbami starają się przekonać Katrin, by przerwała bębnienie. Młody chłop podtrzymuje ducha Katrin. Kiedy kula muszkietu zabija Katrin, miasto jest obudzone. Brzmia dzwony, słychać kanonadę. Katrin osiągnęła swój cel.

SCENA XI.

Courage rozpacza u zwłok swej córki. Chłopi uważają, że ona jest winna śmierci córki. Gdyby nie chęć zysku nie odeszłaby od furgonu. Może nieszczęście nie wydarzyłoby się.

Courage zostawia u chłopów pieniądze na pogrzeb córki, sama zaś wprzega się do wozu, by nadal uprawiać proceder, który stał się jej przyzwyczajeniem. Postępuje w ślad maszerującego wojska, które śpiewa ostatnią zwrotkę pieśni Courage.

יידישער מלוכה-טעאטער
א.נ. פון אסתר רחל קאמינסקא
דירעקטאר און קינסטל. אנפיר.: אידא קאמינסקא

בערטאלד ברענט

מוטער
קוירר א זש
און אירע קינדער

קראניק פון דרויסיקיערדיקן קריג
אין צוויי טיילן (11 בילדער)

איבערזעצונג און אינסצעניורונג:

אידא קאמינסקא

מוזיק: פאול דעססאו

סצענאָגראַפֿיע: זענאַבי סטשעלעצקי

פראגראם

יולי 1957

זשע

פרעמיערע